

SÜLI ATTILA

TORDA MEGYE ÉS ARANYOSSZÉK SZABADSÁGHARCA 1848–49-BEN*(Tortoma Kiadó, Barót, 2018. 271 o. ISBN 978-973-8995-69-7)*

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kitörésének 170. évfordulóján Süli Attila egy hiánypótló kiadványt jelentetett meg, amely Torda megye és Aranyosszék szerepét kívánja bemutatni az események forgatagában. A szerző fontosnak látta, hogy összefoglaló kötetben napvilágra kerüljenek azok a dokumentumok, amelyek e szűkebb térség önvédelmi harcáról és a szabadságharcban vállalt szerepükről tanúskodik, kiegészítve általuk Kővári László (Erdély 1848–1849-ben. Budapest, 2014.), Orbán Balázs (Torda város és környéke. Budapest, 1986.) és Lászlófalvi Velics Károly műveit.

A kötet *Előszavát* Hermann Róbert hadtörténész írta, melyben örömmel konstatálja, hogy ugyan az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményeiről rengeteg szakirodalom látott napvilágot, de a mai kutatóknak sem kell aggódniuk, mert a részletek feltárására még bőven van lehetőségük, hiszen egyes területeken még nagyon sok a fehér folt.

A *Bevezetőben* Süli Attila részletesen tárgyalja Torda megye és Aranyosszék lakosságának létszámát, illetve vallási és nemzetiségi összetételét. A nemzetörség megalakulását is ismerteti, táblázatokba foglalja a különböző statisztikai adatokat, amelyeket az alakulattörténet követ. Megtudhatjuk, hogy a vármegye a szabadságharcnak 1326 önkéntest és 738 sorozott katonát adott, s területéről összesen hat katonai alakulat nyert kiegészítést, illetve Tordára vezényelték 1848 tavaszán a háromszéki 15-ös székely határőr gyalogezred két századát is.

Egy teljes fejezet foglalkozik a vármegyei nemzetörség létrejöttével, hangsúlyozva, hogy ennek létszáma rohamosan nőtt, viszont állandó fegyver- és lőszerhiánnyal küzdöttek. Az is említést nyert, hogy a többségi román és a kisebbségi magyar lakosság közti etnikai feszültséget nem sikerült mindig kellőképpen megoldani. A helyzet szeptemberben kulminálódott, amikor a magyar kormány által elrendelt újoncösszeírást sok helyen, például Aranyoslónán megtagadták. Itt, a mihálcfalvi eseményekhez hasonlóan véres összetűzésre került sor a reguláris gyalogságból, aranyosszéki határőr huszárokból, valamint nemzetőrökből álló sereg és a sorozásnak ellenálló román parasztok között. Az események korabeli leírásából kapunk némi ízelítőt a 4., 5., 6. és 11. forrásból.

Ahhoz azonban, hogy a közölt forrásokat értelmezni tudjuk, néhány háttérinformációt nem ártott volna közölni a kedves olvasókkal. Például: az 1840-es években gróf Thoroczkay Miklós volt a főispán, aki a konzervatív irányvonalat képviselte, ezzel viszont ellentétes volt a báró Kemény Farkas, báró Bánffy János, báró Kemény György és Szabó Lajos ügyvéd által megjelenített szabadelvű törekvés. A nemesi kiváltságok eltörlése, a köztelherviselés, az úrbériség megszüntetése különféle értelmezésekkel lett közhírré téve, így nem csoda, hogy kezdetben unióellenes hangulat uralkodott Torda megyében. Az április 10-én Tordára összehívott vármegyei gyűlés viszont eloszlatta a kételyeket. Báró Kemény Dénes, Szász Károly, Zeyk József szónoklatai elérték a várt hatást: a harcképes férfiak vállalták, hogy az önvédelem harcaiban aktívan részt vesznek, így elkezdődött a nemzetörség szervezése (1848/XXII. tc.) a magyarországi minta alapján. Ugyancsak Torda városa fogadta azt a küldöttséget, amely Udvarhelyszékről Pálffy János és Sebessy István vezetésével érkezett, s amely elhatározta, hogy az utolsó erdélyi országgyűlést május 29-ére hívják

össze Kolozsvárra, hogy végre kimondják Erdély unióját Magyarországgal. Megkezdődtek a választási előkészületek az utolsó erdélyi országgyűlésre, s a megváltozott politikai erők sugallatára Szabó Lajos felszólította a konzervatív főispánt, gróf Thoroczkay Miklóst, hogy mondjon le, helyette báró Bánffy Jánost és báró Kemény Györgyöt jelölték követnek. A főispán minden vonakodás nélkül eleget tett e kérésnek, s a gyűlés egy 5 tagú jóléti bizottságot választott, mely átvette a város közigazgatásának vezetését.

Szabó Lajos a hadügyi tárca vezetője lett, s ő koordinálta a város védelmével kapcsolatos ügyeket, közvetlen összeköttetésben volt a kolozsvári honvéd parancsnoksággal és Vay Miklós kormánybiztossal, illetve Mészáros Lázár magyar hadügyminiszterrel.

A sorozás, vagy inkább toborzás nagyon gyorsan zajlott. Az első önkéntes maga a leköszönt főispán volt, aki ezredesnek nevezetett ki, és mindvégig elszántan küzdött a szabadságharc szent céljáért. Segédtszjtje Szász Mózes főhadnagy volt, de a nemzetőr századok tisztikarát választás útján neveztek ki. Ahogy a századok megalakultak, hozzákezdtek a katonai kiképzéshez, amit Beke József százados vezetett személyesen. A lelkes és harcedzett nemzetőrök nemcsak városukat védték az Axente Sever által vezetett román tábor támadásaival szemben. Nagyenyed feladása után Losenau ezredes és Gratze százados Torda felé indult. Décse, Inakfalva felgyújtása után Aranyosszék székhelye, Felvinc következett, amit porig égettek, s 200 lakóját legyilkolták. Enyed, Felvinc, Miriszló és Tövis lakói Tordára menekültek, nem törődve hátrahagyott javaikkal sem. Tordára ment az aranyosszéki nemzetőrség és az alakulófélben levő honvédség is pár ágyúval, Pócsa János székely huszárőrnagy vezetése alatt, aki az utolsó pillanatban mégis úgy döntött, nem száll szembe a túlerővel, s Kolozsvár felé indult. A magára maradt városnak nem volt más választása: minél jobb alkut kellett kötni, hogy ne jusson Felvinc sorsára. Gratze megkímélte a várost, de ennek nagyon komoly ára volt, 10 000 forint hadisarcot rótt ki rájuk.

Miután Bem tábornok visszafoglalta Kolozsvárt, báró Kemény Farkas az erdélyi szabadsapatnál lévő dr. Pozsonyi Antalt azonnal Tordára küldte, hogy csapatának megfigyelt sorait egészítse ki önkéntesek által. Jelentkező bőven volt, de a szervezés körül gondok adódtak. Beöthy Ödön erdélyi kormánybiztos Záhi Ugron Istvánt küldte Tordára kormánybiztosként, a vármegyére és a városra kiterjedő hatáskörrel, hogy a négyhónapos szabadsapatokat megszervezze. Ezeknek legfőbb feladata az volt, hogy a város csendjét és rendjét fenntartsák, vidéken a román csapatokat lefegyverezzék, a zsákmányolt vagyont visszaszerezzék, az aranyosszéki és más környékbeli menekülteket segítsék. A tordai térparancsnok, Széphegyi (Schönecker) őrnagy magának követelte a rendelkezési jogot, miután a fegyvereket és töltevényeket ő szolgáltatta ki az újonnan alakuló csapatoknak. Ez a nézeteltérés úgy oldódott meg, hogy Széphegyi helyét báró Eglofstein vette át, aki a rabló szándékkal közeledő román csapatokat távol tartotta a várostól.

Eglofstein a négy havi kötelezettséggel zászló alá állottakból négy századot a honvédekhez osztott be négy évi kötelezettséggel, ezáltal négy század mozgósított rendes honvéd vadászszázadot hozott létre. Ebben Ormai Norbert ezredes segítkezett. Ez a négy század képezte a 2. honvéd vadász-ezred II. osztályú zászlóalját. Ugyanekkor alakult Tordán egy 150 főből álló V. lovas század is.

A forrásközléseket a korabeli sajtóban megjelent kútfők (*Ellenőr, Kolozsvári Híradó, Honvéd, Szabadság*) ismertetése (11 tudósítás) követi, amelyek beszámolnak az önvédelmi harc megszervezéséről, sikereiről, illetve kudarcairól. Részletes leírást kapunk Vay Miklós erdélyi kormánybiztos tordai látogatásáról (107. o.), Szabó Lajos ügyvéd szervező

tevékenységéről, Nagyenyed feldúlásáról (117–118. o., az elkésett segítség okait keresi a cikk írója).

A *Naplók, visszaemlékezések* fejezetben egy ismeretlen szerző tollából a polgárháború eseményeit ismerhetjük meg kronologikus sorrendben. Itt kapott helyet Lászlófalvi Velics Károly, a 2. vadászrezred századosa, későbbi emigráns által összeállított, és eredetileg a *Történelmi lapok*ban megjelent jegyzetei, valamint Aranyosrákosi Bíró Sámuel, a Mátyás-huszárezred tizedese által papírra vetett visszaemlékezése is. A forrásközlés értékéből viszont nagyon sokat levon a rengeteg olvasást zavaró sajtó alá rendezési hiba. A könyv szerzője már a bevezetőben kijelenti, hogy a forrásokat a jelenlegi helyesírás és központozás szabályai szerint, az eltérő alakok megtartásával rendezte sajtó alá. Ezt már önmagában nehéz értelmezni, mert nem világos, hogy milyen jellegű eltérő alakokra gondol: tájjelegű szavakra, magyarosított személynévekre, régies kifejezésekre? Már a források keltezése is következtelen, mert nem derül ki, hogy mi szerepel az eredeti dokumentumon és mi a kiegészítés (például 80. és 88. o.).

A gyakori átírási hibák értelemzavaróak. Nem mindegy, hogy: felelhető vagy fellelhető, Metternich Jósika kormány vagy *Metternich–Jósika-kormány, ha és a ennyire a vagy ha és amennyire, éppen vagy éppen stb.*

A korszakkal foglalkozó hadtörténészek illene tudnia, hogyan írjuk Batthyány Lajos miniszterelnök (lásd 58. o. Battyányi), Beöthy Ödön (lásd 88. o. Böthi) nevét. A latin eredetű szavak magyar átíratának van szabályzata, melynek használata sokat emelt volna a sajtó alá rendezés színvonalán, például: bireaucraták helyett bürokraták, politicai helyett politikai, criticus helyett kritikus stb.

Nem szerencsés, hogy a lábjegyzetekben ugyanannak a személynek az életrajza több variációban szerepel, például Pósoni Antal orvos (339. és 375. jegyzet). A 439. jegyzetben érdekes Baldacci báró (1807–1805) születési és halálozási évszáma (előbb meghalt, aztán megszületett, s az így jelölt időintervallum is összesen 2 év), s ehhez hasonló Salmen gróf példája is (471. jegyzet). A 400. lábjegyzetben a román prefekt neve helyesen Florian Micaş.

Az utolsó előtti fejezetben a felhasznált irodalom, illetve a levéltári források származási helye van feltüntetve, amit viszont szerencsésebb lett volna szétválasztani.

A mellékelt képanyag között '48-as személyiségek (Vay Miklós, Csány László, Petőfi Sándor) arcképét, a tordai műemlékeket, Torockószentgyörgy, illetve a Tordai-hasadék látképét ábrázoló litográfiát és a különböző alakulatok egyenruháiról készült illusztrációkat láthatjuk.

A recenzius örömmel fogadta a kiadvány megjelenését, bár sajnálattal kell megállapítania, hogy aránytalanul kevés benne az eddig feltáratlan forrás, és nagyon érződik az odafigyelő, alapos szerkesztés hiánya.

Somogyi Gréta